

תגובות

תגובות על מאמרים שהופיעו בחוברות הקודמות

הרב אברהם דב בלר

בדבר קריאת השם בעת המילה

עוררני הרופא החשוב פרופסור אידלמן לעיין במאמרו של הרב מרדכי הלפרין בענין הקדמת קריאת השם קודם המילה המופיעה בחוברת "אסיא"¹ אשר יוצאת ע"י מכון שלזינגר ליד המרכז הרפואי "שערי צדק".

בדרך תגובה, מה שראיתי לנחוץ הוא להסיר את מעטה הערפל אשר סובב סביב מנהג קריאת השם בזמן הברית, אשר מדברי המאמר הנ"ל כמעט ונדמה על הקורא שהוא מן הדברים שאסור לדורשם ולחוקרם כיאות. גם יתבאר שענין קריאת השם במילה דוקא מפורש בחז"ל, ואבארה בדרך דרוש.

א.

ראשית אצטט מדברי הפירוש "דובר שלום" כסדור אוצר התפלות בסדר ברית מילה וזה לשונו: "ויקרא שמו בישראל. קריאת השם בעת המילה י"א שאברם נקרא אברהם בעת המילה. וכן משה נקרא יקותיאל בעת המילה כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ח) והסבה לזה יתכן ע"פ מה שבארנו בפ' בראשית שהשם נקרא תמיד לפי תכונת תכליתו: העץ כשהוא מחובר נקרא אילן. כשהוא נקצץ נקרא עץ. כשנעשה ממנו איזה כלי נקרא על שם הכלי לכן כאשר נימול הילד הגיע לתכלית שלימותו שלימות ישראל. נקרא אז שמו לפי תכונת שלימותו. ולכן אין מכנים בשם רשעים. לפי שהשלימות הוא בתכונת השם..."

כדי לתת חוספת ביאור לדבריו אקדים קושיא ממקום אחר בפרקי דרבי אליעזר בענין מילה המוכבא בחוספות כמסכת ראש השנה דף י"א ע"א ד"ה אלא. הגמרא שם בדף י" ע"ב מביאה מחלוקת בין רבי אליעזר לבין רבי יהושע אימתי נברא העולם; לרבי אליעזר בתשרי ולרבי יהושע בניסן. גם בחודש לידת אבות האומה הישראלית אברהם ויעקב נחלקו, שלרבי אליעזר הם נולדו בתשרי ולרבי יהושע בניסן — אך לגבי יצחק אבינו אין כל מחלוקת שנולד בניסן. הגמרא שואלת למקור קביעה זו לגבי יצחק ומשיבה על פי הפסוק: "היפלא מה' דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן" (בראשית יח ד). לפי פירוש רש"י בהכנת הפסוק (ד"ה למועד) כוונת הגמרא בפסוק הוא שביום טוב הבא תלד שרה את יצחק. ראיית הגמרא על ניסן היא מעצם העובדה שרק מסוכות ועד פסח נמצא שהות של שבעה חדשים (בשנה מעוברת

1. "אסיא" ל"ג (ט, א), תמוז תשמ"ב, עמ' 14 — 21, הובא ב"ספר אסיא" ד, עמ' 236 — 242.

כמפורש בגמרא) המספיקה להריון. אם כן חייבים לומר שהפסוק נאמר בסוכות על פסח הבא, ושאו נולד יצחק.

תוספות בד"ה אלא מביאים את הגמרא הידועה ממסכת בבא מציעא שמביא רש"י בפירושו לחומש שמבאר שביקורם של המלאכים אירע ביום השלישי למילתו של אברהם אבינו ולפי פשטות הפסוקים נאמר הפסוק הנ"ל של "למועד" במעמד ביאת המלאכים. לאור זה וכיון שלא מצאו תוספות חולק בזמן ביקור המלאכים קבעו התוספות שסוגיא זו במסכת ראש השנה סוברת כדברי הפרקי דרבי אליעזר פרק כט שמילת אברהם אבינו היתה ביום הכפורים ואם כן המלאכים ביקרו את אברהם יומיים קודם חג הסוכות ודבור של "למועד" נאמר כאילו כבר עומדים בסוכות והיום טוב הבא הוא פסח. בהמשך דבורם הקשו התוספות מפסוק אחר שנאמר בעת שצויה ה' לאברהם על המילה: "ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת" (בראשית יז כא). תורף קושייתם הוא – כיון שצריכים לומר מסברא שאברהם אבינו קיים את מצות המילה מיד שהרי זריזים מקדימים למצוות, וגם יש דרשה מפורשת שאומרת שבו כיום שנצטוו מל; אם כן, בוודאי גם הציווי מה' היה ביום הכיפורים. לכך הקשו תוספות איך ניתן לקרוא לפסח שלאחריו "בשנה האחרת". לקושיא זו תירץ רבינו תם שלרבי יהושע שבניסן נברא העולם גם השנים נמנים לפי ניסן (וכדברי תוספות דף י"ב ע"א ד"ה למכול) וכשנכנס ניסן נקרא כבר שנה אחרת.

הפני יהושע מביא בשם שמעתי מקשים שתירוצו של רבינו תם אינו מספיק, שהרי הגמרא מסבירה את המקור ללידת יצחק בניסן גם לפי רבי אליעזר באותו לימוד ואם כן איך יתרץ רבי אליעזר את הפסוק של "בשנה האחרת" אשר לשיטתו אין דרך להסבירה אם המילה היתה ביום הכפורים ולידת יצחק בפסח, שהוא מונה את השנים מתשרי לתשרי. לקושיא זו יישב הפני יהושע והסביר שמה שמביאים התוספות מפרקי דרבי אליעזר שמילת אברהם היתה ביום הכפורים אינו לפי דעת רבי אליעזר אלא לפי דעת רבי יהושע וכמו כן הגמרא מבבא מציעא שביקור המלאכים היתה ביום השלישי למילת אברהם אינה מקובלת על רבי אליעזר. רבי אליעזר, אם כן, יסבור שבפסח נצטווה ונימול אברהם, ואז נאמר הפסוק "בשנה האחרת" והמלאכים ביקרו את אברהם בסוכות ואז נאמר הפסוק "למועד".

בליבון דבריו הקדושים של מרן הפני יהושע נתקשיתי – סוף סוף אם נאלצים אנו לדחוק את עצמינו בשתי הנקודות הנ"ל (1). העמדת דברי הפרקי דרבי אליעזר שלא לפי שיטת רבי אליעזר. 2. קביעה חדשה שביקור המלאכים היה כחצי שנה לאחר המילה, שהיא דיעה שכנראה לא הובאה בכל מקום שהוא. כדי ליישב את רבי אליעזר כמי שסובר שיצחק נולד בניסן על בסיס הפסוק "למועד", מה הוא ההכרח לרבי אליעזר להסכים ללימוד זה, שהרי בתמונה הכללית של דברי חז"ל המובאים בתוספות ושיטת רבי אליעזר במנין שנות עולם היה עדיף אם יסבור כדברי הפרקי דרבי אליעזר שאברהם נימול ביום הכיפורים וגם יסכים לדברי הגמרא בבבא מציעא שביקור המלאכים היה שלשה ימים לאחר מכן ויחלוק על הבנת הפסוק של "למועד"

שדורשת הגמרא, ויאחזו בו כשיטת רש"י בחומש וזה לשונו: "למועד. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת", ואם כן ביום הכפורים נולד יצחק. כיון שפתחה בפני רבי אליעזר אפשרות זו מדוע לא קבלה ועלה על דרך הלימוד על פי הגמרא בראש השנה כנ"ל שמוקשית לו?

כדי להבין עמקות הענין אביא מדברי גאון ישראל בעל "בית הלוי" בדרשותיו דרוש ט"ו על תהלים ל"ב המתחיל במילים "לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה", והנה תמצית מדבריו הקדושים:

"...דבעת הבריאה נברא אדם הראשון ישר ולא היה בטבעו המשכה ותשוקה להרע מצד עצמו רק ניתן לו הבחירה שיכול לבחור ברע אבל תשוקה והמשכה להרע לא היה בטבעו כלל אם לא בהסתה ופיתוי מאחר שמחוץ לגופו והנחש בא עליו מבחוץ להסיתו לחטא ואמרו משבא הנחש על חוה הטיל בה זוהמא דהזוהמא נכנסה בפנים אל תוך האדם עד שהתשוקה אל העבירה נכנסה אל תוך האדם בטבעו ומעצמו יש לכח החומר שלו נטיה להרע ושוב אין צריך לדבר מבחוץ שיסיתנו..."

"... והנה מי שחטא והמשיך עצמו וטבעו להחטא יותר ממה שהיה לו בטבעו בעת הולדו הרי הוא דומה לכלי כשר שנטרף על ידי שכישל בו מאכלים אסורים ונבלעו בו בפנימיות הכלי טעם האיסור, וכשירצה להגעילו ולהכשירו צריך תחילה להדיחו ולהעביר ממנו שמנונית האיסור הטיח בעין על פני הכלי דאם לא כן לא יעלה לו הגעלה ואחר שהודח הוא ככלל כלי נקי שאין עליו איסור ממש בעין אבל עדיין הוא כלי טרפה על ידי שנבלע בו איסור וצריך אז להגעילו להוציא ממנו הבלוע שבו..."

"...ומשום הכי צריך מקודם להעביר העבירה מעליו וזה נעשה על ידי שלשה חלקי התשובה שהם עקרי ויסודי התשובה מדאורייתא והיינו חרטה גמורה על העבר וקבלה על להבא שלא ישוב לסלה עוד ווידוי וכמאמר הכתוב והתודו את עונם, וכשעושה כן תיכף נסתלק מעליו טומאת החטא לבל יהיה המקטרג והטומאה של החטא מלפפתו עוד, ונשאר ככלי נקי ועדיין הוא ככלי נקי שאין עליו ממשות של איסור רק שבתוכה נבלע בו איסור דהטבע והתשוקה שגרם במעשיו הרי עדיין קשור בו בטבעו כי ברגע אחד קשה לו לאדם להפך טבעו שנשתקע בו זה כמה ולעשות בו טבע חדש אם לא במסירות נפש..."

"...והנה כל זה הוא בכל השנה אמנם ביום הכפורים יש בו ביום מעלה גדולה דמיד שנתחרט האדם ומקבל עליו לשוב ממעשיו הרעים והתוודה עליהם הקדוש ברוך הוא בחסדו מעביר ממנו התשוקה והנטיה שהגביר בעצמו להרע ומעבירו ממנו וזה לשון המדרש רבה פרשת בא על הפסוק החודש הזה לכם כן הם משתקעים בעונות מיצר הרע שיש בגופם ובכל שנה ושנה סולה לעונותיהם ומחדש לכם ליראתו שנאמר ונתתי לכם לב חדש, והרי להדיא כמו שכתבתי דעל ידי התשובה שעושים ביום הכפורים מחדש לכם ליראתו ונותן להם לב חדש, וזהו גם כן ביאור הילקוט תהלים על פסוק ועם נכרא יהלל יי' וכי עד עכשיו עתידה אומה להבראות כו' אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם וכאים ומתפללים לפניך ביום הכפורים ואתה כורא אותם

בריה חדשה, פירוש דביום הכפורים נעשים כקטן שנולד וכמו שלא חטאו כלל ומבטל מהם הכח והנטיה להחטא שגרמו לעצמם כמעשיהם..."

באמת הגדרה זו של הכפרה נתפרשה כבר בראשית שער רביעי של ספר שערי תשובה, עיין שם, אלא שכאן הוסיף הבית הלוי שהפעולה של הכפרה נעשית כיום הכפורים באופן של נתינת לב חדש ובריאת בריאה חדשה.

לכשנחזור ונעיין בפרקי דרבי אליעזר פרק כט, נראה שמי שמעלה שמילת אברהם אבינו אירעה כיום הכפורים ואמר סכרא, וזה לשון הפרקי דרבי אליעזר: "...שכיום הכפורים נימול אברהם. וכל שנה ושנה הקדוש ברוך הוא רואה דם הברית של מילה של אברהם אבינו ומכפר על כל עונותינו שנאמר (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו'..."

כוונת התנא להגדיר את מעשה המילה כפעולת כפרה בעצמותה, וזה כפי הסבר הבית הלוי נעשה על ידי הסרת הרשמים והנטיית שנוצרו על ידי העבירות באמצעות פעולה חיובית יצירתית. במילה, דם המילה, שהוא ה"מעשה מצוה" הוא היצירה החדשה שמכפר על הנימול, דהיינו מסיר מההמשכה ומהתשוקה להרע על ידי פעולה של עשייתו מהול, כפי מצות ה' יתברך. אברהם אבינו, על ידי שמל עצמו ב' תשרי, הטביע את הכת בעצם היום הזה לכל צאצאיו שיהא יום המיוחד לכפרת עונותיהם דהיינו הסרת התשוקות והנטיית שנתווספו על ידי העבירות שחטאו בשנה החולפת; זאת על ידי יצירת לב חדש ובריאת בריאה חדשה כנ"ל. כיון שאנו רואים שאופן הפעולה ותוצאתה דומים במילה וביום הכפורים, צריך גם לומר שלאחר המילה חוזר התינוק במידת מה להיות כמצב של שיוון ובחירה חפשית הוגנת וכעין מה שכתב הבית הלוי לגבי אדם הראשון קודם החטא.

על שינוי זה שנוצר בעת המילה חייב האדם להקראות שם; לפי תכונת תכליתו וכדברי הדובר שלום, ושם זה מגדיר את מהות שינויו וכחו החדש. לכן מצינו בפרקי דרבי אליעזר פרק מ"ח שמשנה נקרא בעת המילה יקותיאל על שם שהוא כמלאך ובכוחו לשהות בהר סיני מ' יום ומ' לילה כמלאך. גם לגבי אברהם מצינו ששינוי שמו מאכרם לאברהם הוא הגדיר ונתן בו את הכח להוליד את יצחק (עיין ביפה תואר ד"ה ורבי יהושע בן קרח בבראשית רבה פרשה מ"ה אות ז).

לפי זה יובן הכל כגמרא שלנו במסכת ראש השנה, שהרי מי שסובר שכיום הכפורים נימול אברהם בהכרח סובר שמהות המילה כפעולת הכפרה (שמשום כך המילה פעלה על אברהם להקנות לו על ידי שינוי מהותו ושמו את הכוח להוליד את יצחק, ויום הכפורים נקבע בו ביום), וכיון שכן חייבת היתה המילה לחולל שינוי ולהביא מיד את אברהם למצב של בריה חדשה ולשנות את המצב הקודם. צריך לומר אם כן שמיד לאחר מילת אברהם הרתה שרה ליצחק ואם כן אין כל אפשרות לפרש כפי שהצענו שכיום הכיפורים נימול אך ההריון היה חדשים לאחר מכן והלידה כיום הכפורים הבא; וממילא חייב רבי אליעזר לדחוק וללמוד כדברי הפני יהושע כלית כל ברירה כנ"ל.

ב.

האמנם שעצם תכליתי לעורר על חשיבותה של הסמכת קריאת השם למילה גם מן הנכון שאעיר בכמה נקודות בגוף מאמרו של הרב הלפרין שיש לשאול בהן.

בפרק ב', סעיפים 3, 4. — צריך לשאול בשתי נקודותיו — בראשונה — קצת מופלא שפשוט כל כך לדבריו שלשון "שנקרא" משמעותו דוקא לשון עבר (דהיינו נקוד נקרא בגוף שלישי יחיד) ולא הווה (נקרא) או עתיד (בנין קל לשון רבים גוף ראשון). ביחוד שהאבודרהם בעצמו מביא את לשון תפלת רב עמרם גאון ורב סעדיה גאון עבור יתום בלשון "ויתקרי שמה פלוגי". ואף שיש לחלק ולומר שדוקא יתום לא נקרא שם קודם המילה. הבית יוסף שמביא בסימן רס"ה תפלה זו לא מסייג או מגביל באופן הלכתי את הנוסח לפי המקרה ובודאי שאין הדבר פשוט עד כדי שיהא אפשר לקבוע נחרצות שאין להסמכת קריאת השם למילה מקור בפוסקים.

בשניה — יש לדחות כוח ראייתו שאין הטור אומר במפורש שמהות תפילת "קיים" כולה היא תפילה לשלום הנימול אלא בדיון אם נחשב הפסק עיקר השאלה היא לגבי בחינת התפילה לשלום הנימול ואילו קריאת השם גרידא אפשר שפשוט לכולם שאינו הפסק כלל, ועיין.

בפרק ד' — אמת שהוכחתו מהגמרא של מסכת יומא דף ע"ח ע"ב מועילה לפסול את דעתם של אלה שיטענו שבמסגרת התורה אין חשיבות כלל להתפתחות נפשית או צרכים נפשיים. (אך גם בזה הרחיק לכת מדי לומר בפשיטות שהצורך למלאות תאוות השבירה דוחה כל תשחית שהרי גאון ישראל היעב"ץ בהגהותיו דקרק בדברי רש"י שם דבור המתחיל מאני גזיזי שאנו עוסקים בכלים שכבר אינם בעלי ערך ואין כאן איסור כל תשחית וגם התפארת ישראל שמביא בהערה 30 אינו עוסק בכעין זה) מכל מקום לגבי עניינינו חסרים לדעתי הרבה תשובות שיאפשרו הכרעת הענין מבחינת ההלכה.

ראשית, האם באמת אפשר לפשט את ענין שבירת הכלים לכלל שיכלול הרבה פרטים של צרכים פסיכולוגיים נפשיים? על בסיס מה ולפי איזה גדרים יתוצר פה כלל זה? האם יש מקור לכלל זה או כזה הנלמד מגמרא זו או מכל מקום אחר? שנית, (ובירור זה צריך לבוא מצד הרופאים) מהו טיבה המהותי של המלצת הרופא? האם מדובר בצורך פסיכולוגי של ההורה או של התינוק או של שניהם? האם יש דרך חליפית ואולי מועילה יותר ליצור את התנאים הרצויים (כגון הדרכת ההורים בהתיחסותם לבנם הפג או החולה וכדומה) מבלי לבטל את מנהג ישראל?

לכאורה רק לאחר תחקיר מעמיק בשאלות אלו יהיה אפשר לסכם את הענין על הצד הטוב והנכון, ואולי על ידי עצם החקירה בשאלות הנ"ל יתגלו חידושים אשר יסייעו ויגבירו את העירנות והרגישות לצרכים הנפשיים של ההורים והתינוקות הנמצאים במצב של שהייה ממושכת בבית החולים לאחר הלידה ו/או דחיית הברית מילה.

הקדמת קריאת שם הילוד החולה תגובה להערות הרב דב בלר שליט"א

אני מודה לרב דב בלר על הערותיו המורחבות, ואתייחס להערות ההלכתיות.

א. בהערה לפרק ב סעיפים 3 ו-4:

דיוק בדברים הכתובים יראה למעיין כי הקדמתי תרופה למכה. בסיכום הדברים (שם סעיף 4) כתבתי "בפשטות לשון האבודרהם ניתן להבין כי קריאת השם קדמה למילה... וברור שמדברי האבודרהם אין מקור למנהג הצמדה זה". והדברים נכתבו תוך ידיעת האפשרות הדקדוקית אותה מזכיר כת"ר בדבריו, ולכן למרות שהגרמ"ב פירוטינסקי שליט"א¹ נקט בדעת האבודרהם שנראה שכבר קרא שמו, נזהרתי וכתבתי רק "שמדברי האבודרהם אין מקור למנהג הצמדה" של קריאת השם לברית. (וראה מש"כ שם ע"פ ס"ח. ואמנם גם בדעת האבודרהם מסתבר כדעת הגרמ"ב², שכוונת האבודרהם: נקרא בלשון עבר. הטעמים שונים², ואכמ"ל).

ב. בהערה לפרק ד' (כסוגריים) כותב כת"ר ומסתייע ביעב"ץ שאין בשבירת הכלים איסור כל תשחית גם ללא היתר של צורך, משום שמדובר בכלים סדוקים שכבר אינם בעלי ערך.

אף כאן יבחן נא כת"ר את דבריו: האם כלים סדוקים הנקנים בשוק בדמים קלים (רש"י) אין בהם משום כל תשחית? אתמהה!

אין ספק שאיסור כל תשחית קיים גם על דמים מועטים כל זמן שהם נקראים דמים (היינו יותר משה פרטה) כמו שמפורש בדברי רבנו יונה³ ז"ל.

ולכן קשה לתלות בדברי היעב"ץ כוונה כזו, אלא ודאי כוונתו לומר שאם ניתן להשתמש בכלים סדוקים זולים לצורך משחקי הילדים אזי אם קונים כלים שלמים לצורך זה עוברים על כל תשחית, ולכן ההקפדה על הכלים הפחיתים.

1. בספר הברית רס"ה ליקוטי הלכות ס"ק מז וס"ק נא.
2. לדוגמא: נושא המשפט בכרכה הוא התינוק ולא הנוכחים, ולכן דחוקה אפשרות הפירוש בלשון עתיד. גם הפירוש בלשון הווה צ"ע שכן אם אנו מציינים את העובדה שהוא נקרא בהווה עדיין חסרה עצם פעולת קריאת השם. ולכן מסתבר שלשון נקרא בכרכה זו לדעת האבודרהם ובעל העיטור היא כמשמעות המלה בספר קהלת: "מה שהיה כבר נקרא שמו" (קהלת ו, י) הינו בלשון עבר.
3. שערי תשובה, שער שלישי, סי' פב.

ג. שם, לענין התוקף ההלכתי של המלצת הרופא, עיין בהערה 5 במאמרי שם, ויש להוסיף את דברי החת"ם סופר⁴ שגם אם "אין לסמוך על הרופאים על גוף פרטי מה שהם שפטו בשכלם על גוף זה, אבל המה נאמנים בדברים כלליים שהמה מקובלים שיש כך וכך בעולם".

ד. לענין הכרעת ההלכה למעשה ראה מכתבו של המוהל הרב חיים מילר בשם גדולי הדור שליט"א: הגר"מ פיינשטיין, הגרא"מ שך, ואחרים (ב"אסיא" לה⁵, עמ' 79), ויש להוסיף שכן פסק גם הגר"י זילברשטיין שליט"א בשיעוריו לרופאים⁶, עפ"ד חימודי דניאל ובעל כורת הברית⁷.

4. שו"ת חת"ס, יו"ד סי' קנח.

5. וכן בספר אסיא ד, עמ' 244—245.

6. לעיל עמ' 47, תשובה לשאלה ד'.

7. הובאו במאמרי ב"אסיא" שם, בסוף פרק ג.